

הלכה בפרשה

שנה א- גיליון 4

פרשת חיי שרה - מדיני האכלת בעלי חיים

"וַתִּכַּל לְהַשְׁקֵתוֹ וַתֹּאמֶר גַּם לְגַמְלִיךָ אֲשָׁאֵב עַד אִם כָּלֹּל לְשִׁיתָ" (בראשית כד יט)

"אסור לטעום קודם שיתן לבהמתו, אבל לשתות אדם קודם כדאשכחן ברבקה שאמרה שתי גוג
גמליך אשקה" (מגן אברהם סי' קסז ס"ק יח)

האכלת בעלי חיים לפני אכילת האדם | טעמי הדין | טעימה ושתיה לפני בהמותיו |

בדומה לזה בירושלמי (כתובות פ"ד הל' ח) למדנו:
"דרש ר' אלעזר הקפר אין אדם רשאי ליקח
בהמה חיה ועוף אלא אם כן התקין להן מזונות".

ויש לחקור האם החיוב על האדם להאכיל את
בהמותיו הוא מדאורייתא או מדרבנן. לכאורה
מפשט הגמרא משמע
שהוא מדאורייתא, שהרי
הגמרא למדה דין זה
מפסוק.

בשו"ת מהר"ם
מרוטנבורג (ח"ד דפוס פראג
סי' שב) פסק בשם ריצב"א,
שאדם ששכח להבדיל
במוצאי שבת, ואחרי
שבירך המוציא נזכר
שצריך להבדיל, יבדיל
ואח"כ יברך שוב, כי
הבדלה היא הפסק. ואין
זה דומה לגמרא (ה"ל)
בברכות שאם נזכר שלא

האכיל בהמותיו יאמר להאכיל גם אחר ברכת
המוציא ואין זה הפסק, כי דין האכלת בהמות
לפני האכילה הוא מדאורייתא. והמגן אברהם (סי'
רעא ס"ק יב) הביא את דבריו. ופירש המחצית
השקל שיש שני דברים שאינם הפסק בין ברכה
לאכילה- א. דבר שהוא צורך סעודה ממש, כגון
'הביאו מלח'. ב. דבר שבא להסיר איסור,
כשהאיסור הוא מדאורייתא. ולכן אמירה

1. בשני מקומות בש"ס למדנו שאסור לאדם
לאכול לפני שיאכיל את בהמתו:

א. במסכת ברכות (מ א) לעניין הפסק בברכה,
אמר רב ששת שהמברך על הפת ואחר כך צויה
להאכיל את השוורים, לא צריך לחזור ולברך,

מאחר ודיבור זה אינו
הפסק בין הברכה
לאכילה, שהרי הוא צורך
האכילה (ועי' להלן שיש פירושו
שאינו צורך אכילה, ונתנו טעם אחר
למה לא חשיב הפסק). כיון
שאמר רב יהודה אמר רב:
"אסור לאדם שיאכל
קודם שיתן מאכל
לבהמתו, שנאמר וְנִתְּתִי
עֵשֶׂב בְּשִׂדְךָ לְבִהֶמְתְּךָ,
וְהָדָר וְאֶכְלֶתָּ וְשִׁבְעֶתָ".

ב. במסכת גיטין (סב א)
מסופר שרב הונא ורב
חסדא נפגשו עם 'גניבא',

הציעו לו לאכול והוא סירב מאחר ואמר רב
יהודה אמר רב שאסור לאדם שיטעום כלום עד
שיאכיל בהמתו.

[ויש הבדל בין שני המאמרים- בברכות כתוב שאסור לאכול
ובגיטין כתוב שאסור לטעום, ולהלן סע' 3, 'יבואר שיש בזה
מחלוקת אחרונים].

א. האכלת בע"ח לפני אכילת האדם
"אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל
לבהמתו" (ברכות מ א).

יש אומרים שאיסור זה מדאורייתא,
שנאמר: "ונתתי עשב בשדך לבהמתך"
ורק אחר כך "ואכלת ושבעת". ויש
אומרים שהפסוק אינו אלא אסמכתא,
והאיסור הוא רק מדרבנן. ולדעת
הרמב"ם אין זה אלא מידת חסידות.
בספר חרדים כתב שמצווה זו היא ענף
ממצוות "והלכת בדרכיו".

חכמה שיהיה אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו ויאכילהו וישקהו מכל מאכל ומכל משתה, חכמים הראשונים היו נותנין לעבד מכל תבשיל ותבשיל שהיו אוכלין, ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן".

ולכאורה קשה, שמהגמרא (הנ"ל) משמע שדין זה הוא מדאורייתא, ומדוע כתב הרמב"ם שאין זה אלא ממידת חסידות? האבן האזל (על הרמב"ם שם) מיישב, שבמסכת כתובות (סא א) מסופר: "הנהו תרתין חסידי, ואמרי לה רב מרי ורב פנחס בני רב חסדא, מר קדים ספי ומר מאחר ספי, דקדים ספי - אליהו משתעי בהדיה, דמאחר ספי - לא משתעי אליהו בהדיה" [תרגום ע"פ רש"י: אותם שני חסידים, ויש אומרים שהיו אלו רב מרי ורב פנחס בניו של רב חסדא, אחד מהם היה מקדים ונותן לשמש לאכול לפני המסובים, והאחר היה נותן לשמש לאכול אחרי המסובים, ואותו אחד שנתן לשמש לאכול לפני המסובים נגלה אליו אליהו ואל השני לא]. ומהגמרא עולה שלהאכיל את העבד לפני שיאכל האדון בעצמו, זוהי רק מידת חסידות, ואין סברה שדין בהמה חמור לעניין זה מדין עבד. אמנם, האבן האזל מסייג את הראיה, שהרי הגמרא מדברת לעניין נתינת תבשילים, אך אפשר שנתנו לשמש לאכול לחם לפני כן, ואולי לתת לחם יש חובה לפני שיושב לאכול.

ויש להסתפק בדברי ספר חרדים (מצוות עשה התלויות בושט, אות א) שכתב: "אמר רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיתן מאכל

להאכיל את הבהמות אינה הפסק, מאחר ודין האכלת בהמה לפני האדם הוא מדאורייתא (וע"ע בפרי מגדים על המג"א הנ"ל).

גם מלשון הסמ"ג (עשין כז) משמע שדין זה מדאורייתא, שכתב כלשון הגמרא: "שאסור לאכול קודם שיתן לפני בהמתו" והוסיף והביא את הפסוקים (כך משמעות פירוש דבריו על פי הנשמת אדם כלל ה"ס"ק יא). אבל במקום אחר (עשין פז) כתב הסמ"ג את לשון הרמב"ם להלן, ושם משמע שסובר שדין זה אינו אלא ממידת חסידות.

ובסידור רש"י (סי' קג) משמע גם כן שדין זה מדאורייתא, שכתב שחייב אדם לתת קודם לבהמה והביא את הפסוק (ע"ש, וכדרך שדייק הנשמת אדם מהסמ"ג). ובדרך זו יש לדייק גם בראב"ן (גיטין ד"ה אסור) ובראב"ה (מס' ברכות סי' קיב) ובמאירי (גיטין סב ב, ובדבריו יש לדון, שכתב 'דרך הערה אמרה תורה', וצ"ב בכונתו) שכתבו שאסור לאדם לאכול לפני שיתן מאכל לבהמתו. אמנם, על פי דברי העיניים למשפט (יובאו להלן) אין ראייה. שמצינו לחז"ל שישתמשו בלשון אסור גם על דין דרבנן.

וכן משמע שדעת הט"ז (או"ח סי' קס"ז) וכך דקדק בדבריו בשו"ת שבות יעקב שיובא להלן) שדין זה מדאורייתא.

מאידך, הרמב"ם (פ"ט מהל' עבדים הל' ח) פסק שזו רק דרך חסידות: "מותר לעבוד בעבד כנעני בפרך, ואף על פי שהדין כך מדת חסידות ודרכי

^א אך יש להעיר מהגמרא חולין (קז ב): "תא שמע, דאמר רבי זירא אמר רב: לא יתן אדם פרוסה לתוך פיו של שמש, אא"כ יודע בו שנטל ידיו, והשמש מברך על כל כוס וכוס, ואינו מברך על כל פרוסה, ופרוסה, ור' יוחנן אמר: מברך על כל פרוסה ופרוסה". ופירש רש"י: "השמש מברך על כל כוס וכוס - לפי שאין קבע לשתית השמש שאינו יודע אם יתנו לו עוד הלכך אסח דעתיה מן השתיה. ואינו מברך על כל פרוסה ופרוסה - דבטוח הוא שלא ימנעו ממנו לחם". ומשמע שזה בתוך כדי הסעודה, דאל"ה למה צריך לתת לתוך פיו? יתן לו ויאכל, אלא שבתוך הסעודה ידיו מלאות במאכלים שמגיש ומסדר לפני המסובים ולכן נותן לתוך פיו. הרי לן שגם לחם אין חובה לתת לשמש לפני הסעודה,

ומכאן גם שאין להקשות מתשובת יעב"ץ (ח"א סי' יז) שפסק שאין חיוב נתינת מזונות לכלב וחתול, אלא ממידת חסידות, לפי שהם יכולים לקחת בעצמם ומזונותיהם מצויין תמיד והיה מקום לומר שכך הוא בשמש, שיכול לקחת בעצמו. אלא שמהגמרא הנ"ל רואים שהשמש לא יכול לקחת בעצמו כי אין לו רשות והוא תלוי בדעת בעל הבית.

רב יהודה אמר רב אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו, אלמא כל היכא דבעי למיפטר נפשיה מלמיעבד איסורא לא הוי הפסק, והוא הדין והוא הטעם בנידון דידן. ואילו היה סובר שאיסור אכילה לפני נתינה לבהמה מדאורייתא איך הביא ראייה מזה לדין ברכת המצוות, שהיא מדרבנן? היינו אומרים שאיסור דאורייתא לא הוי הפסק ודרבנן הוי הפסק, אלא ודאי שלפרי חדש איסור אכילה לפני האכלת בהמתו הוא מדרבנן.

אף האלשיך הקדוש (עי' להלן סע' 2 אות ד) סובר שדין זה מדרבנן. ונראה שכך דעת מרן הגראי"ה קוק זי"ע (עי' להלן סע' 2 אות 1 ובהע' שוליים).

עוד הביא השדי חמד משו"ת בית דוד (או"ח סי' פ) שחילק בין טעימה לאכילה. טעימה לפני בהמותיו היא מדרבנן אכילה לפני בהמותיו היא מדאורייתא.

2. רבותינו כתבו מספר טעמים לדין זה. ולכאורה יש נפקא מינא לדינא בין הטעמים השונים. הטעמים

הם: א. צער בעלי חיים. ב. דבקות במידותיו של הקב"ה (ספר חרדים ה"ל). ג. פעמים שהאדם ניזון בזכות הבהמה. ד. העלאת מדרגת צומח למדרגת חי ואח"כ מדרגת חי למדרגת מדבר. ה. כך היושר והמשפט, שעל ידי עבודת הבהמה מוציא האדם מאכלו מן הארץ, ראוי הפועל להיות נהנה ראשון מיגיעו. ו. לחנך את האדם שמעלתו היא ברוחניות ולא בגשמיות.

לבהמתו שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת דהוי צער בעלי חיים, וכל שכן שאסור לצער כל בעלי חי בידים וכדאמרן בכמה דוכתי צער בעלי חיים דאורייתא הביאזה הפוסקים. ומעשה היה בדורנו שהרב המקובל הגדול כמהר"ר יצחק אשכנזי ז"ל שנסתכל בפני תלמיד חכם אחד ואמר לו נרשם בפניך עון צער בעלי חיים והיה אותו ת"ח מצטער ומפשפש בדבר עד שמצא שאשתו לא היתה נותנת מאכל לתרנגולים בבקר אלא מנחת אותן הולכות בחצר וברחוב לנקר ואז צוה עליה זרזה לעשות להן גיבול הסובין והמים בבקר בבקר ואחרי שנתקן הדבר והרב לא ידע נסתכל בפניו אמר לו סר עונך מה היה הדבר אז הגיד לו הענין. ונראה שזה ענף ממצות והלכת בדרכיו ופירשו מה הוא רחום אף אתה רחום כו' וכתב בו ית' ורחמיו על כל מעשיו". בתחילה כתב שדין זה יוצא מדין צער בעלי חיים, והוא דאורייתא. ולבסוף כתב שדין זה הוא ענף ממצוות והלכת בדרכיו, ומשמע שהוא דרבנן.

בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' יג) כתב כדבר פשוט שדין זה הוא מדרבנן, והפסוק 'ואכלת ושבעת' אינו אלא אסמכתא. ובעיניי למשפט (ברכות מ א) ביאר שמצאנו שחז"ל אמרו דבר בלשון 'אסור' ואף על פי כן כוונתם רק למידת

חסידות. כגון: "אסור לאדם לעמוד בשדה חבירו בשעה שהיא בקמותיה" (ב"ב ב).

ובשדי חמד (כללים מערכת הא"ף אות ק) הוכיח שדעת הפרי חדש שדין זה מדרבנן. שכתב הפרי חדש (סי' סו סע' ח): "וכיון דעביד איסורא להניח תפילין בלא ברכה לא הוי הפסק ושרי לברוכי. וכן מוכח מהא דאמרינן בכיצד מברכין רב ששת אמר אפילו גביל לתורי נמי אין צריך לברך דאמר

ב. טעמי הדין

רבותינו נתנו מספר טעמים לדין זה²:

א. צער בעלי חיים.

ב. דבקות במידותיו של הקב"ה.

ג. פעמים שהאדם ניזון בזכות בהמותיו.

ד. העלאת מדרגת צומח למדרגת חי ואח"כ מדרגת חי למדרגת מדבר.

ה. כך היושר והמשפט, שעל ידי עבודת הבהמה מוציא האדם מאכלו מן הארץ, ראוי הפועל להיות נהנה ראשון מיגיעו.

ו. לחנך את האדם שמעלתו היא ברוחניות ולא בגשמיות.

נבאר טעמים אלו, ובחלקם נדון.

א. צער בעלי חיים: כאמור לעיל, בספר חרדים כתב בתחילת דבריו שיש בזה צער בעלי חיים והביא מעשה מהאר"י הקדוש בעניין זה. את הטעם הזה כתב גם בשאלת יעב"ץ (ח"א סי' יז) וחילק בין בעלי חיים שניזונים מידו של האדם בלבד, כגון בהמותיו, לבין בעלי חיים שמוצאים מזון בעצמם, כגון כלבים וחתולים (עכ"פ בימיהם, כיום מצוי מאד שכלבים וחתולים הגדלים בבתים, לא ניזונים אלא מידו של בעליהם. תשובתו תובא להלן סע' 5).

וקשה, שאם הטעם הוא משום צער בעלי חיים, מה חידש רב יהודה בשם רב? והרי צער בעלי חיים דאורייתא, ובכלל דין זה נכלל הטיפול בבעלי החיים? ומאיך, למאן דאמר שהאיסור לאכול לפני שמאכיל בהמותיו הוא מדרבנן, קשה, הרי צער בעלי חיים דאורייתא?

ולכן מוכרחים לומר שהטעם שכתבו החרדים והיעב"ץ 'צער בעלי חיים', אינו במשמעות הרגילה של מושג זה. שברוב המקורות בהם נלמד שצער בעלי חיים דאורייתא המדובר הוא או שכבר יש צער לבעל חיים, או שאני גורם צער בידיים - כגון: פריקה וטעינה, שהמשא כבר על הבעל חי. 'אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד', שאחרי השחיטה כבר יש צער. שילוח הקן, שבלקחת הגוזלים גורמים צער בידיים לאם. וכן על זה הדרך בשאר מקומות. ואילו בנידון דידן, אין הכרח שיהיה צער לבעל חיים ממה שאני אוכל לפניו, אלא שזו בדרך הנהגה טובה ומרחמיו על כל מעשיו (כספר חרדים הנ"ל) לדאוג לצרכי בעל החיים, ולכן חובה להאכילו לפני שהאדם אוכל. ובזה מתיישבות שתי השאלות. החידוש של רב יהודה בשם רב היה שאף על פי

שעדיין אין צער בעלי חיים, יש איסור לאכול לפני שיאכיל, וזהו הרחבה של איסור צער בעלי חיים. ולמאן דאמר שהאיסור מדרבנן, מובן על פי הנ"ל, שאין פה צער בעלי חיים ולכן אין להקשות עליהם מהדין שצער בעלי חיים דאורייתא.

ולכאורה כדברים האלה מדויק מלשון השאלת יעב"ץ (ח"א סי' יז): "שעיקרו מפני צער בעלי חיים. שהרי היא סמוכה עליך. ואם לא תהא לה עת קבוע לאכילה חק ולא יעבור, תמות ברעב. כי אין מי שיאכילה. וגם היא אינה מוצאה מאכלה מזומן לפניו, לכן הטילה תורה חובה על האדם שהן שלו, לפרנסם קודם שיאכל הוא עצמו לקנות מדת רחמנות בנפשו".

[והנה במשנה (שבת טז ב) למדנו: "מצילין מפני הדליקה מזון שלש סעודות, הראוי לאדם - לאדם, הראוי לבהמה - לבהמה. וביאר בתפארת ישראל (אות יג) שמצילין לבהמה, מכיון שאסור לאדם לאכול עד שיאכיל לבהמתו. ובתפארת יעקב (על התפארת ישראל) מקשה: "טעם זה אינו נוח לי, דלענ"ד דהא דאסור לאדם לאכול עד שיתן לבהמה היינו בהגיע אז עת האוכל לבהמה, צריך ליתן תחילה לה, אבל אם אין בדעתו ליתן אז לבהמה אין איסור בדבר, ולדבריו לר' חידקא דס"ל דצריך ד' סעודות בשבת, גם לבהמה צריך ליתן ד' סעודות?!" ולדברינו נוח, שאין החיוב הזה לתת לבהמה לאכול כשהיא צריכה לכך, שזהו בכלל דין צער בעלי חיים הרגיל, אלא החיוב הוא לדאוג דאגה כללית שלא תגיע בהמתו לרעב ולצער, ולכן אף אם אין בכונתו עתה לתת לה לאכול, צריך לפקח ולראות שיש לה אוכל, והתורה או חכמים (למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה) הגדירה זמן לבירור זה והוא לפני אכילת האדם. וע"ע להלן סע' 8].

י ע'י בזה בספר מנחת אשר (דברים סי' נא) שהביא מן הראשונים הרבה דרכים ללמוד דין צער בעלי חיים דאורייתא. אמנם, אחד הדרכים שהביא (בשיעור בשנת תשע"ג) הוא מנידון דידן, ומדברי ספר חרדים ושאלת יעב"ץ הנ"ל. ולדברינו אין משם ראיה, שהרי להרבה פוסקים דין זה מדרבנן, ואע"פ כן אפשר להסבירו עם סברת 'צער בעלי חיים'.

דנת טוב]. אמר ליה אלו היה גבכון היך הויתון דיינין [שאלו: אם דין זה היה בא לפניך איך היית דן?] א"ל קטלין דין ודין ומלכותא נסבא ממונא דתרויהון [ענה לו אלכסנדר: הייתי הורג את שניהם והממון היה הולך למלכות], א"ל אית גבכון מטר נחית? א"ל הין. א"ל אית גבכון שמשא דנח? א"ל הין. א"ל אית גבכון בעיר דקיק? א"ל הן [שאלו המלך: יורד אצלכם מטר? ענה אלכסנדר: כן. יש לכם שמש זורחת? ענה אלכסנדר: כן. יש לכם בהמה דקה? ענה אלכסנדר: כן]. א"ל תיפח רוחיה דהווא גברא לא בזכותון נחית מטר ולא בזכותון שמשא דנחה עליכון אלא בזכותיה דבעירא דכתיב (תהלים לו) אדם ובהמה תושיע ה', אדם בזכות בהמה תושיע ה' [אמר לו המלך: תפח רוחו של אותו איש (כלומר אלכסנדר), לא בזכותם יורד מטר ולא בזכותם זורחת השמש אלא בזכות הבהמות, שנאמר: אדם ובהמה תושיע ה']".

ממדרש זה עולה שלעיתים זכות האדם תלויה בבהמה, ולכן ראוי להקדימה תחילה. ובזה מתבאר הלימוד מן הפסוק 'ונתתי עשב בשדך לבהמתך' ורק אח"כ 'ואכלת ושבעת'. כי דרשו חז"ל (ברכות לה ב) שהפסוק 'ואספת דגנך' מדבר בזמן שאין עושים רצונו של מקום, ואז בזמן זה-קודם כל ונתתי עשב בשדך לבהמתך ורק אחר כך ואכלת ושבעת.

ומוסיף היד אפרים לבאר, שעל פי טעמו בדין זה, יבואר מפני מה מקפידים רק באכילה ולא בשתייה (והיינו שמותר לשתות לפני שישקה לבהמתו, ויבואר להלן סעי' 4), שבאכילה צריכים למטר השמיים שישקה השדות וזה תלוי בזכות הבהמות, אבל שתייה אינה תלויה בזכות בעלי החיים, שמים רבים על פני הארץ [ע"כ מהיד אפרים].

ב. דבקות במידותיו של הקב"ה: בגמרא מסכת סוטה (יד א) למדנו: "ואמר רבי חמא ברבי חנינא, מאי דכתיב: אחרי ה' אלהיכם תלכו? וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכניה? והלא כבר נאמר: כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא! אלא להלך אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא". ובמסכת שבת (קלג ב) למדנו: "אבא שאול אומר: ואנוהו - הוי דומה לו: מה הוא חנון ורחום - אף אתה היה חנון ורחום".

ודברי ספר חרדים (הנ"ל): "ונראה שזה ענף ממצות והלכת בדרכיו ופירשו מה הוא רחום אף אתה רחום כו' וכתוב בו ית' ורחמיו על כל מעשיו" הם הרכבה של שני מאמרים אלו בש"ס.

ג. פעמים שאדם ניזון בזכות הבהמה: ביד אפרים (גיליון השו"ע או"ח סי' קסז על מג"א ס"ק יח) כתב טעם חדש לדין זה על פי דברי המדרש בראשית רבה (נח פר' לג סי' א): "אלכסנדרוס מוקדן אזל לגבי מלכא קציא... [אלכסנדר מוקדן הלך למלך קצה העולם...]. יתיב גביה [ישב עמו בדין]. יומא חדא אתא חד בר נש קבל על חבריה [הגיע אחד לתבוע את חברו]. אמר: הדין גברא זבן לי חדא קילקלתא ואשכחית בגוה סימתא [אמר: איש זה מכר לי חורבה ומצאתי בה מטמון]. ההוא דזבין אמר קילקלתא זבנית סימתא לא זבנית [הקונה טען: חורבה קניתי מטמון לא קניתי והרי הוא של המוכר] וההוא דזבן אמר קילקלתא ומה דבגוה זבנית [והמוכר טען: חורבה ומה שבתוכה מכרתי והכל של הקונה]. אמר לחד מנייהו: אית לך בר דכר? א"ל הין [אמר המלך לאחד מהם, יש לך בן זכר? אמר לו כן]. ואמר לאוחרני אית לך ברתא נוקבא א"ל הין [אמר המלך לשני, יש לך בת נקבה? אמר לו כן]. אמר להון זיל אסיב דין לדין והוי ממונא לתרויהון [אמר להן המלך, לכו והשיאו ילדכם ותנו להם את הממון]. חמתיה יתיב תמה [ראה המלך שאלסנדר מוקדן יושב ותמה], א"ל מה לא דיינית טב? א"ל אין [שאלו: לא דנתי טוב? ענה אלכסנדר,

י ויש להעיר, שדרשה זו היא לשיטת רשב"י (עי"ש). אך לרבי ישמעאל הנהג בהם מנהג דרך ארץ, והלכה כרבי ישמעאל. [הערת הרב גיורא ברנר שליט"א: פשוט שהיוונים של אלכסנדר מוקדן לא עשו רצונו של מקום, ולכא' מחולקת רשב"י ור' ישמעאל תלויה בחובת ההשתדלות, אך אם אינו ראוי לכך אז גם אם ישתדל כר' ישמעאל לכא' אין המטר בזכות עצמו וצ"ע].

להקשות, למה הקדים הפסוק אכילת האדם לאכילת הבהמה והחיה? אלא שבאור החיים הקדוש (עה"פ וציותי את ברכתי) ביאר שהברכה אינה בצומח אלא במחסני התבואה, שכשיקחו מהם יתמלא החיסרון. ולפי זה, לגבי שמטיה בטל הטעם של האלשיך, שיעלה קודם את הצומח למדרגת חי ואחר כך למדרגת מדבר, שהרי האוכל לא צומח אלא הוא ניסי, משפע ברכת ה' יתברך. ולכן בדין להקדים את אכילת האדם לאכילת הבהמה.

ה. כך היושר והמשפט, שעל ידי עבודת הבהמה מוציא האדם מאכלו מן הארץ, ראוי הפועל להיות נהנה ראשון מיגיעו: טעם זה מקורו בדברי הגראי"ה קוק זצ"ל בספרו עין איה (ברכות פ"ו אות ט) והרב מוסיף ומבאר: "להורות כי האדם צריך לא לבד מטעם מדת הרחמים, שלא לעשוק את הבע"ח, כי אם מצד מדת המשפט של הכרת טובה. כי מבלעדי הבע"ח לא ישיג האדם את צרכיו המוכרחים, על כן בהיותו מוכרח ומחוייב להקדים את מאכל בהמתו למאכלו, יתרומם לדעת כי לא רק חסידות ונדבה היא חובת דאגתו על בע"ח, כי אם חובת יושר צדק ומשפט".

ו. לחנוך את האדם שמעלתו היא ברוחניות ולא בגשמיות: בעין איה (שם) מוסיף הרב ומבאר: "ועוד זאת יכיר, כי מצד תעודת האכילה הגופנית לבדה יפה כח הבע"ח מכחו, ויתרונו על הבהמה אינו צריך שיכיר כי אם במעלות הרוחניות, בשכל ובדעת את ה' ודרכיו הטובים והקדושים. על כן מצד האכילה הגופנית הבע"ח הוא קודם לו".

בספר גן רוה¹ (פרשת נח דברי חנוך אות א), מתרץ על פי דבריו קושיה גדולה. שבפרשת נח נאמר: "וְאֵתָהּ קַח לָךְ מִכָּל מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאֶסְפָּתָ אֵלֶיךָ וְהָיָה לָךְ וְלָהֶם לְאָכְלָהּ", ולכאורה יפלא- לפי הדין שצריך האדם להקדים אכילת בהמתו, היה צריך הקב"ה לומר לנח: 'והיה להם ולך לאכלה?' אלא שבמבול 'השחית כל בשר את דרכו על הארץ' ודרשו חז"ל (סנהדרין קח א) שגם הבעלי חיים השחיתו דרכם. ואם כן, לא היה להם זכות, ולא בזכותם יש אוכל אלא בזכות נח, ולכן בדין היה להקדים אכילת נח לאכילתם נוע"י שם תירוצים נוספים לשאלה זו].

ד. העלאת מדרגת צומח למדרגת חי ואח"כ מדרגת חי למדרגת מדבר: כתב האלשיך הקדוש (פרשת אחרי מות): "ולמה שענין האכילה הוא להעלות את ארבעה חלקי העולם אל השלמות ואין דרך העליה רק מלמטה למעלה, על כן נצטוונו מרבתינו ז"ל" (ברכות מ א) כי טרם יאכל איש יאכיל לבהמתו, כמה דאת אמר (דברים יא טו) ונתתי עשב בשדך לבהמתך, ואחר כך ואכלת ושבעת. שהוא להעלות תחלה הצומח אל הבעל חי בלתי מדבר, ואחר כך יעלה את הצומח והבעל חי בלתי מדבר אל המדבר. ואחר הזנת גוף האדם מכל אשר למטה הימנו, יבואו הדברי תורה שהם הזנת הנפש וימשיכו הכל אל איכותה כמדובר".

ובספר גן רוה (פרשת בהר דברי חנוך אות א) כתב על פי טעם האלשיך הקדוש לבאר את הפסוקים בפרשת בהר (ויקרא כה ו - ז): "וְהֵיטָהּ שִׁבְתָּ הָאָרֶץ לְכֶם לְאָכְלָהּ לָךְ וְלַעֲבָדְךָ וְלַשְׂכִּירְךָ וְלַתּוֹשֵׁבָה הַגָּרִים עִמָּךְ: וְלִבְהֵמָתְךָ וְלַחֲיָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ תְּהִיָּה כָּל תְּבוּאָתָהּ לְאָכֹל". שיש

¹ הג"ר חנוך העניך ערזאהן זצ"ל. מלקט ומו"ל ספר חנוכת התורה (חידושי רבנו העשיל מקראקא) וספר קול אליהו (מהגר"א).

² ופשוט שסבר שדין זה מדרבנן, וכמבואר לעיל סוף סעי' 1.

³ בהמשך הדברים עולה שגם לשיטתו מצוה זו מדרבנן, שכתב: "על כן בזאת התכונה של מצות חכמים זאת וכו'" ע"ש.

החיד"א תירוץ זה מכח גרסת הר"ף והרא"ש הנ"ל.

ובשו"ת כתב סופר (או"ח סי' לב) דחה את ראיית הט"ז על פי דברי הספר חסידים (עי' להלן סעי' 4) ששתייה לפני בהמתו מותרת. שהרי בלשון טעימה כלול גם שתייה, כמו שמוכח מדין שתייה לפני תפילת שחרית ולפני הבדלה, שהלשון שנאמרה שם היא 'אסור לטעום', והדין הוא שאסור אפילו לשתות. לכן, אם הייתה הגמרא אומרת שאסור לטעום, היינו טועים שאסור גם לשתות לפני שישקה בהמתו, וכדי שלא נטעה בזה, כתבה הגמרא שאסור לאכול, ואין להוכיח מכאן שטעימה מותרת.

להלכה פסק המשנה ברורה (סי' קסז ס"ק מ) שגם טעימה אסורה.

4. בפרשתנו, בתיאור של המפגש בין אליעזר לרבקה, מתארת התורה הקדושה כיצד השקתה רבקה את אליעזר ואת הגמלים.

בספר חסידים (סי' תקלא) למד מזה שלענין שתייה האדם קודם לבהמתו: "לענין צמאון אדם ובהמה יתנו לאדם תחילה ואחר כך לבהמה דכתיב (בראשית כד מו) ותאמר אליו גם אתה שתה ואחר כך וגם לגמליך אשקה ואשת וגם הגמלים השקתה, וכתיב (במדבר כ ח) והשקית את העדה ואת בעירם העדה תחילה ואחר כך את בעירם".

3. הט"ז (או"ח סי' קסז ס"ק ז) ציטט מהבית יוסף, שלדעתו אסור אפילו לטעום לפני האכלת בעלי החיים. וחלק עליו, כי בגמרא (ברכות הנ"ל) כתוב שאסור לאכול, ולא כתוב שאסור לטעום: "לעד"ן דאין איסור בטעימה בעלמא דאם כן למה אמרו כאן אסור לאכול עד שיתן כו' ולא אמרו אסור לטעום, כמו שאמרו לשון זה בפ"ק דשבת דף ט, אסור לטעום עד שיתפלל, וכן אסור לטעום עד שיבדיל. אבל כאן לא אסרו אלא אכילת סעודה. והא ראייה דבקרא כתיב

ואכלת ושבעת ובפירוש אמרו בזה והדר ואכלת ושבעת דלכאורה קשה למה מביא כאן ושבעת אלא להורות דמתחלה לא היה רק כדי אכילה המביאה לידי שביעה".

מאיך המגן אברהם (ס"ק יח) כתב שאסור אפילו לטעום.

דין זה תלוי לכאורה בגרסאות מחולקות בין הגמרא בברכות לגמרא בגיטין (כפי שהובא לעיל סעי' 1) שבמסכת ברכות כתוב שאסור לאכול ובמסכת גיטין כתוב שאסור לטעום.

הר"ף (ברכות כח א) והרא"ש (ברכות פ"ז סי' כב) גורסים גם בברכות 'אסור לטעום'. ובברכי יוסף (או"ח סי' קסז ס"ק ה) כתב בשם מהר"ם חאגיז לתרץ מפני מה העדיף הט"ז את הגרסה במסכת ברכות על פני הגרסה במסכת גיטין: "דכלל גדול, דאין לסמוך אלא על הנשנה במקומו, ולזה דייק הט"ז ואמר למה אמרו כאן, דקאי על ברכות". ודחה

ג. טעימה ושתייה לפני האכלת בעלי חיים

כשם שאסור לאכול סעודתו קודם שיאכיל את בעלי החיים שלו, כך אסורה, לרוב הפוסקים, אפילו טעימה³.

ובשתייה נחלקו הפוסקים. יש אומרים שלשתות מותר לפני שישקה לבעלי החיים שלו. ויש אומרים שאף בשתייה אסור. לכן בדרך כלל רשאי לשתות לפני בעלי החיים שלו. אך אם ניכר שהם צמאים אסור עד שישקם⁴.

³ וע"ע בשדי חמד (כללים מערכת האל"ף אות ק) שדן בדברי הט"ז שלשון 'לאכול' בא לאפוקי טעימה.

⁴ והפוסקים העירו שאין פסוק כזה, אלא בספר חסידים עירב כמה פסוקים רחוקים.

ובמעשה עשה חכמה יותר, מעט מים, לומר אולי הדין רק טעימה שרי. ורבקה ידעה הדין שיש לחלק בשתיה, על כן אמרה שתה די ספוקך ואחר כך לגמליך, כלו די סיפוקן, עיין רש"י, שהיו ג"כ צמאים ואפילו הכי הוא תחלה, והבן. עכ"ל.

ועיין בכלי חמדה (פרשת חיי שרה אות ד) שדן בדברי הספר חסידים. על הראייה השניה מהפסוק: "והשקית את העדה ואת בעירם" הוא מעיר- וזה לפענ"ד תימא גדולה, דהרי ברור הדבר שזה שאמר הקב"ה והשקית את העדה ואת בעירם אין הטעם משום צער בעלי חיים, דהרי משום צער בעלי חיים אין שייך לעשות נס שהוא למעלה מן הטבע, שהרי כל הברואים הם רק תחת הטבע, רק כמו שאמרו חז"ל וילפינן מזה דהתורה חסה על ממונם של ישראל ולהראות גודל חיבתן של ישראל לפני המקום. שאף בשביל ממונם הוציא משה רבינו ע"ה מים מן הסלע. וברור הדבר שאף היה ממון של ישראל מה שאינו בעלי חיים צריך למים שלא יתקלקל, היה גם כן בכלל הנס הזה, כיון שנעשה רק בשביל שהוא ממון ישראל ולא מפני שהוא צער בעלי חיים. ואם כן איך שייך לומר דבזה הבהמה קודמת לאדם כיון דמצד הבע"ח לא היה שייך בזה נס כלל, והבן כי הדברים אמיתיים לפענ"ד"ן].

בטעם החילוק בין אכילה לשתיה כתבו הפוסקים מספר דברים:

א. שתייה לא תלויה בזכות בעלי החיים: ביד אפרים (הנ"ל סע' 2) ביאר שבאכילה צריכים למטר השמיים שישקה השדות וזה תלוי בזכות הבהמות, אבל שתייה אינה תלויה בזכות בעלי החיים, שמים רבים על פני הארץ.

והמגן אברהם (סי' קסז ס"ק ז) הביאו ופסקו להלכה. וכ"פ המשנה ברורה (ס"ק מ).

ובפרי מגדים (משבצות זהב ס"ק ז) כתב: "בשם התורני המופלא מהר"ר מורי כהן ז"ל שהיה פרנס ומנהיג בק"ק פרנקפורט דאדר יע"א, מצאתי בכתביו... מה שכתב המ"א דווקא באכילה בהמה קודם לאדם, הא שתיה אדם קודם, וראיה מרבקה שאמרה שתה וגם גמליך אשקה... וקשה מה ראייה היא אז? וכי דרך הוא אדם ששואל מים מחבירו לשתות יאמר אתן לבהמתך קודם ואחר כך לך? ושמה הבהמות שתו בדרך מים הראויים לבהמה ואדם רוצה מים צלולים?

ונראה שטעות סופר וצריך להגיה וראיה מרבקה "שאמר", היינו העבד התפלל והיה הנערה כו' ואמרה שתה וגם גמליך אשקה, דהיה לומר והיה הנערה אשר אומר אליה תן מים לגמלים ואמרה אשקה לגמלים וגם לך אשקה, שמע מינה בשתיה מותר אדם קודם, עכ"ל.

והנה נראה שכיון קרוב לאמת, כי הקו של שאמרה הוא מיותר, וצריך לומר שאמר העבד, כי זה הלשון נמצא בדברי העבד"י.

[ומוסיף הפרי מגדים: "אמרתי כי על דרך הרמז והצחות יש לומר בתפלתו הזכיר, הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה, ובמעשה אמר הגמייאני "מעט" מים, לא כדי שתיה. כי נסה אותה בדרך ארץ ודינים. כי י"ל טעימה מותר וי"ל אסור אבל יש חילוק בין אכילה לשתיה, ולכך בתפלתו אמר סתם אנסה ואשתה ואמרה שתה ואח"כ לגמליך, יודעת גם כן הדין שיש לחלק בין אכילה לשתיה, אותה הוכחת מצד חסידות גם יודעת הדין.

י ובהמשך דברי הפרי מגדים אנו זוכים לראות את צדקותו וחסידותו, וז"ל: " והנה גם אני הגהתי כזה במ"א שם, ואמנם מגלגלין זכות ע"י זכאי, כי ידעתי ומכירו הייתי אותו שהיה ירא ה' מרבים, על כן הזכרתי שמו על הספר ולכבוד נשמתו, תהא נשמתו צרורה בצרור החיים אמן".

י ועי' שם בהמשך דבריו, שמיישב על פי עקרון זה קושיה של הטורי אבן.

לפני בהמתו ורק אכילה אסורה. אבל לרוב הפוסקים, שאף טעימה אסורה, הרי גם בה אין לחשוש שימשך, וממילא יש לומר שגם שתייה אסורה.

לעומת כל הנ"ל, בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' לב) חלק על דברי המגן אברהם בשם ספר חסידים. ראשית, מלשון הגמרא שאמרה שאסור אפילו טעימה, והרי שתיה בכלל טעימה (כפי שנתבאר לעיל סוף סעיף 3). שנית, "גם מצד השכל אין חילוק בין אכילה לשתיה, מאי שנא אכילה מאי שנא שתיה, וצמא קשה מרעב?". והדחייה השלישית שהביא הכתב סופר היא בשם אביו, החת"ס. הטעם שרבקה השקתה קודם את אליעזר, הוא שגמליו של אליעזר לא היו שלה, "דיש לחלק דוקא אדם בשלו משלו בהמתו קודמת לאשר מזונותיה עליו והם תלויים בו אבל אחר הנותן לחבירו במתנה אין צריך לתת לבהמת חבירו תחלה והמקבל מותר לו לאכול ולהקדים אכילתו או כשאין לבהמתו כלל כיון שתלוי במי שנותן לו ואינו ברשות עצמו, ולחברו הנותן רשות הוא ותלוי ברצונו"^א.

ומוסיף הכתב סופר, שהיה לו לספר חסידים להביא ראיה אחרת, מהפסוק 'והשקית את העדה ואת בעירם' [ונכבר העירו שכנראה לא ראה דברי ספר חסידים בפנים, שהרי הביא גם את הפסוק הזה כראייה], ולראייה זו לו מועילה תשובתו של החת"ס, "דכל אשר לאדם מיד ה' הוא ותלויה במי שאמר והיה העולם ובהמה תלויה בו. וכשיצאו מים מן הסלע מן הדין היה שיקדימו ממה שנתן להם ה' את בעירם תחלה והדר ושתו הם?". אלא, שצריך להקדים קושיה, מדוע אמר ה' 'ואת בעירם', היה די שיאמר והוצאת להם מים מן הסלע, וממילא נשמע שישתה האדם כל צרכו, וזה כולל גם את השקיית הבהמות. אך הצורך לומר והשקית את בעירם הוא "דאי לאו הכי היו מחוייבים להקדים בעירם ככל אוכל ושותה שאסור לו לאכול

ב. צער הצמא גדול מצער הרעב: בשו"ת הר צבי (או"ח סי' ז) כתב: "דצער של צמא קשה יותר ולכן בצמא אינו מחוייב להקדים לבהמה". אמנם, אם זהו הטעם, הרי לכאורה אין להוכיח מרבקה ואליעזר דין זה (וע"ע להלן בדברי הכתב סופר).

כי כתב האור החיים הקדוש (בראשית כד ט): "ויש לך לדעת כי דוקא דאין כאן סכנה או צער אבל בסכנה או בשיש צער קודם יש לחוש לצער ואחר כך בהמתו, ולזה כששאל האיש הגמאיני מעט הרגישה הצדקת כי צמא למים היה ומצטער היה לזה אמרה לו שתה וכשנתנה לו שיעור ששיערה כי ודאי אין כאן חשש לצער הצמא ותכל להשקותו ותאמר גם לגמליך אשאב כי בגדר זה שאינך מצטער אותם צריך להקדים, והוא שסמך הכתוב לותכל להשקותו ותאמר גם לגמליך וגו'. ואומר עד אם כלו פי' לא אשער להם כפי האומדנא אלא אשקה ולא אשא ידי עד שאראה שמים לפניהם ואינם שותים וזה לך האות כי כלו לשתות".

ולדבריו אדרבא, במצב רגיל יש להקדים את שתיית הבהמה לשתית האדם, כמו שיש להקדים את אכילתה לאכילת האדם.

ג. באכילה יש חשש שמא ימשך, בשתייה אין: גם את הטעם הזה כתב הגרצ"פ (בהר צבי שם) וז"ל: "עוד אמרתי דהטעם הוא, משום דבאכילה ימשך סעודתו ויבוא לישכח שבהמתו עדיין לא אכלה, וכמו דמצינו דבענין אסור אכילה קודם תפלה יש חלוק בין אכילה לשתיה, דלשתות מים קודם תפלה ליכא איסורא. הוא הדין בבהמה דדוקא באכילה מחוייב להקדים דשמא ישכח, מה שאין כן בשתיה ליכא טעמא דשכחה, ולכן מותר לשתות קודם הבהמה".

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ד סי' כו) העיר שטעם זה נכון רק לשיטת הט"ז שסובר שמותר לטעום

^א עיין עוד בחידושי החת"ס על התורה (פרשת חיי שרה) שגם שם כתב כדברים אלו, ושם ביאר על פי זה את סדר הפסוקים.

שהוא לא מבין את הספק, כי לעניין מצווה זו אין חילוק בין בהמה לחיה ובין טהורות לטמאות, כי יסוד הדין הוא צער בעלי חיים והוא שייך בכל בעלי החיים. והוא מוסיף: "ואי משום דמשמע לך דליכא איסורא אלא בהנהו דבני מלאכה ניהו, שאינו בדין שיעשה ולא יאכל. ומספקא עלך מילתא אי הני בני מלאכה ניהו. מסתברא דחשיבי נמי בני מלאכה קצת. דהחתול מלאכתו מרובה לצוד העכברים... וכן הכלב עבודתו גדולה. עבד נאמן לאדוניו לשמור הבית מאריא וגנבי ביום ובלילה. ואף על פי שאינו עושה מעשה. עקימת שפתיו וחריצת לשונו הוי מעשה".

למרות זאת, מוסיף היעב"ץ, שיש מקום לפטור האכלת כלבים וחתולים לפני האכילה מן הדין. מאחר שדין זה עיקרו מפני צער בעלי חיים. כי בהמתו של אדם תלויה בו, "ואם לא תהא לה עת קבוע לאכילה חק ולא יעבור,

תמות ברעב. כי אין מי שיאכילה. וגם היא אינה מוצאה מאכלה מזמן לפני, לכן הטילה תורה חובה על האדם שהן שלו, לפרנסם קודם שיאכל הוא עצמו לקנות מדת רחמנות בנפשו". אבל כלב וחתול, "מזונותיהן מצויין תדיר בכל מקום. שכלב חוטט באשפות ומגרר העצמות וכלבא בכפנא גללי בלע. וכן החתול מזונותיו עמו בכל מקום שהולך, ולא יחסר לחמו להתפרנס משירי מאכל וכל דבר מיאוס שמשליכין אליו. וגם ניזון מצידת העכברים והכלב אינו צריך למזונות

ולשתות קודם לבהמתו, וכל זה כשאוכל משלו שנתן לו ה', אבל הנותן לחברו משלו אין צריך להקדים בהמת חברו, ולכן אמר ה' והשקית את העדה דהמים שיוציא משה מן הסלע נתונים המה לו ומשלו הוא מזכה ונותן לעדה ואחר כך לבהמתם ולכבודן של ישראל שלא תהיה בהמה קודמת לכל העדה אמר לו ה' והשקית שתהיה אתה המשקה להם ולא יזכו הם מעצמם לעצמם מים היוצאים מן הסלע" נועי בשו"ת אגרות משה (או"ח ב סי' נב) שהארץ לבאר את ראיית ספר חסידים מרבקה ואליעזר, אף אחר קושיית הכתב סופר].

ומאחר ויש בדין זה מחלוקת, ניתן לסמוך על המקילים בזה. אך אם רואה שבעלי החיים שלו צמאים אסור לאכול ולשתות עד שישקם (שלחן הטהור, קאמרנא, סי' קסז זר זהב ס"ק ד).

5. כתב השבות יעקב (ח"ג סי' יג): "ונראה דאין חילוק בין בהמה וחיה

ועוף בין טמאה וטהורה דאתיא בהמתך בהמתך משבת וכדאיתא בש"ס דב"ק דף נד עמוד ב. וכן משמע בספר חסידים סי' תקלא וז"ל לענין אכילה הבהמה קודמת דכתיב ויתן תבן ומספוא לגמלים והדר ויושם לפניו לאכול וכתיב ונתתי עשב בשדך לבהמתך וגו' ע"ש כל זה נ"ל פשוט". והיינו שהספר חסידים למד מגמליו של אליעזר, והרי הם בהמה טמאה, ואף על פי כן הם בכלל החיוב.

ובשו"ת שאילת יעבץ (ח"א סי' יז) נשאל: "מי שמגדל חתול או כלב בתוך ביתו. אם אסור הוא שיאכל קודם שיתן להם לאכול". והיעב"ץ משיב

ד. איזה בעלי חיים חובה להאכיל? וגדר החיוב.

כל מיני בעלי החיים⁵, בהמות, חיות, עופות ודגים⁶- נכללים בדין זה. ובלבד שמזונותיהם מוטלים על האדם⁷.

ואין החיוב להאכילם לפני שיאכל, אלא לשים אל לבו לפני שהולך לאכול האם הגיע זמן אכילת בעלי החיים שלו, שהרי לכל בעל חיים זמן אכילה משלו ולא תמיד הם מתאימים לזמן האכילה של האדם. אלא הציווי הוא על הדאגה הכללית למאכל בעלי החיים שלו, טרם שישב לאכול⁸.

ולגבי הדגים שמגדלים בבית, הרי מזונותיהם על האדם, שהם סגורים באקווריום ותלויים בטיפול של האדם. ולכן ודאי חובה להקדימם.

ואף לפי טעמו של היד אפרים לדין זה (עי' לעיל סעי' 2) נכון להקדים את הדגים. עכת"ד המשנה הלכות.

7. במסכת שבת (קנה ב) למדנו: "נותנין מזונות לפני כלב, ואין נותנין מזונות לפני חזיר. ומה הפרש בין זה לזה, זה - מזונותיו עליך וזה - אין מזונותיו עליך... דרש רבי יונה אפיתחא דבי נשיאה: מאי דכתיב ידע צדיק דין דלים, יודע הקדוש ברוך הוא בכלב שמזונותיו מועטין, לפיכך שוהה אכילתו במעיו שלשה ימים... אמר רב המנונא, שמע מינה: אורח ארעא למשדא אומצא לכלבא". וכתב מהרש"א (ח"א שם) שאף לכלבים שאין מזונם עליך, דרך ארץ לתת אומצא.

ומהאמור לעיל, מכלל דברי הפוסקים עולה, שהחיוב הוא רק בבעלי חיים שתלויים באדם ומזונותיהם עליו. אבל בעלי חיים שאינם של האדם, אין הוא חייב לדאוג לאכילתם ורווחתם לפני שיאכל בעצמו (וכפי שהובא לעיל מהחת"ס, שאילת יעב"ץ ועוד).

ובאשל אברהם (בוטשאטש סי' קסז) כתב לגבי הדין של היעב"ץ בעניין כלב וחתוך שאוכלים לבד: "אין צריך לנדון דידן. ובתיבת נח ע"ה שהיה מוטל עליו מזונות לכל בעלי החיים, הכישו ארי על שאחר לו מזונותיו... והיה זה מצד שהיה מזונותיו מוטלים עליו. שהרי ודאי לא נתכון לקנות את הארי ואינו בגדר בהמתו, ומכל מקום היה עליו הקפידא. אין זאת רק מצד מזונות המוטלים על האדם אז שייך קפידא".

הרבה. כמ"ש יודע הקדוש ברוך הוא בכלב שמזונותיו מועטין".

ולדבריו, לכאורה בזמנינו שכלבים וחתולים ביתיים לא יכולים למצוא מזונות לבד, גם עליהם חוזר חיוב מן הדין, לדאוג למאכלם לפני שיאכל.

ונמצא שאין חילוק בין בהמה לחיה ואפילו טמאה, כל שמוטלים על האדם, חייב לדאוג לאכילתם.

וכן דייק מהספר חסידים הגאון רצי"ה זצ"ל בהערות לסידור עולת ראייה (ח"ב עמ' תעז).

6. לגבי דגים דן הגר"מ קליין זצ"ל בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' רטז): "בדבר שאלתו במי שיש לו בביתו דגים חיים (אקווריום) אי יש חיוב ליתן להם מאכל קודם שיטעום". תחילה דן המשנה הלכות האם יש בדגים צער בעלי חיים. ומביא ראייה ממסכת בבא בתרא (עד ב): "אמר רב יהודה אמר רב כל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו זכר ונקבה בראם אף לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון זכר ונקבה בראם ואלמלא נזקקין זה לזה מחריבין כל העולם כולו מה עשה הקדוש ברוך הוא סירס את הזכר והרג את הנקבה. ופרש"י סירס את הזכר שלא יזקק לשאר דגים אי נמי דלא ליהוי ליה צער תאוה. הנה הקדוש ברוך הוא חש לצעריה דלויתן וראיה דבדגים נמי איכא צער".

ראיה נוספת, במסכת בבא קמא (נה א) למדנו שיש כלאיים במנהיג בשני דגים בים. ובספר החינוך (מצוה תקנ) כתב שטעם איסור לא תחרוש בשור וחמור יחדיו הוא צער בעלי חיים. כי יש לבעל חיים צער מלשכון עם מי שאינו מינו. ועל כל פנים לשיטת החינוך יש ראייה נוספת לדין דגים.

י' בהמשך דבריו כתב היעב"ץ דברים בעניין גידול כלבים בבית. וההיתר בזה לא פשוט. עיי"ש.

קבעו זמן לחיוב זה, שיתן האדם דבר זה על ליבו לפני שמתחיל לאכול (וכפי שהתבאר והוכח לעיל סעי' 1). ובספר פסקי תשובות כתב כדברים האלה (בשם שלחן הטהור לבעל שומרי אמונים מאמר הרחמים והחמלה פרק ד) וז"ל: "אין פירוש הדברים שחייב ליתן בפועל לבהמותיו את מאכלם בכל פעם שהולך לאכול, שהרי לכל סוג בעל חי יש הרגלי אכילה אחרים. ולא תמיד זמן אכילתו הוא בצמוד לזמן אכילת האדם, אלא כוונת הדברים שישים לבו לפני שהולך לאכול או לטעום דבר מה האם הגיע זמן אכילת בהמותיו, ואם הגיע זמן יברר אם אכן מאכלם לפניהם".

[כתב האדמו"ר האמרי אמת מגור זצ"ל (שו"ת פסקי תשובה סי' שמח), שרק במזון של האדם חובה עליו להקדים את בהמתו. אבל במזון שאינו של האדם אינו חייב. ובה מיישב את הפסוקים בשמיטה (ויקרא כה ו - ז) שהתורה הקדימה את אכילת האדם לבהמה, מפני שבשביעית הכל הפקר והאוכל אינו של האדם. וכך יש לבאר במעשה אליעזר, שמאחר שהמים לא היו שלו, וגם הגמלים לא היו שלו, שתה לפניהם].

8. באשל אברהם (בוטשאטש הנ"ל) הנ"ל כתב שבפעם אחת שנתן לפניהם מזונותיהם ביום, יצא ידי חובה. ומוכרחים להסביר בכוונתו, שאין דין להאכיל את בהמתו לפני שאוכל, אלא לדאוג שיהיה לה אוכל כפי צרכה, והתורה או חכמים

הגיליון מוקדש לעילוי נשמת

חגית ספרא ז"ל

נלב"ע

טו מרחשון ה'תשע"ח

תנצב"ה

כתיבה: הרב ינון קליין | ביקורת: הרב גיורא ברנר

להערות / הקדשות (לרפואה או ע"נ) / הרשמה לרשימת התפוצה
צור קשר: בית מדרש הלכתא bm.hlct@gmail.com יעקב יונגרייס - 054-9023288

הלכתא
תורה. הלכה. חיים.

כולל הלכה תורת חיים גבעת אסף
ע"ש ר' חיים שורק ז"ל
כולל הלכה רחובות
מכון לפרסומים הלכתיים